

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ: ВИКЛИКИ ТА ЕФЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАЦІЇ

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF INTERROGATION OF MINORS: CHALLENGES AND EFFECTIVE COMMUNICATION STRATEGIES

Стаття присвячена вивченню та дослідженню впливу вікових етапів неповнолітніх на процес такої слідчої дії, як допит. Визначено, що допит неповнолітніх має складний і багатограний характер. Складність обумовлюється низкою моментів: тими, що визначають складність будь-якого допиту (важкістю формування контакту, необхідністю отримання повних та правдивих показань); особливостями психології неповнолітніх, схильних до фантазування, самонавіювання; правильна організація допиту малолітніх потерпілих та свідків; необхідністю допитувати неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого за участю захисника, законних представників та педагога (психолога), які мають право ставити запитання. Вивчена література, показує, що ці питання вирішуються досить неоднозначно. При встановленні психологічного контакту слід враховувати вік, особливості формування показань та індивідуальні характеристики особистості неповнолітнього, що вимагає від слідчого хороших знань педагогіки, загальної та дитячої психології. Було визначено, що допит не може тривати більше, як 2 години на день, участі педагога (психолога) під час допиту неповнолітнього, в тому числі підозрюваного, обвинуваченого є обов'язковою. Обстановка під час проведення допиту має бути спокійною та безконфліктною. За допомогою контрольних питань необхідно визначити орієнтацію неповнолітнього в послідовності подій, а також ступінь розуміння їх сутності.

У статті було виокремлено різні типи акцентуацій характеру: гіпертимний, шизоїдний, лабільний, циклоїдний, сензитивний, астено-невротичний, епілептоїдний, психостенічний, нестійкий, конформний, істероїдний. Особливу увагу звернули на вплив типу темпераменту на процес проведення допиту слідчим. Для встановлення психологічного контакту з неповнолітніми слідчий може використовувати низку психологічних стратегій комунікації, а саме: правило «накопичення згод», демонстрація спільності поглядів, оцінок, інтересів з деяких питань, прийом «психологічне погладження». Ми у статті підкреслили як тимчасова межа міжособистісного спілкування підвищується, виникає бажання розірвати психологічний контакт. Це проявляється за такими ознаками як наявності поглядів спідлоба, скося, неспокійне човгання на стільці, відхилення тіла убік тощо.

Ключові слова: підліток, неповнолітній, слідчий, допит, стратегії, кримінальне пра-

вопорушення, поведінка, підозрюваний, свідок, потерпілий, контакт.

The article is devoted to the study and study of the influence of the age stages of minors on the process of investigative action as interrogation. It is determined that the interrogation of minors is complex and multifaceted. The complexity is conditioned by a number of points: those that determine the complexity of any interrogation (the difficulty of contact formation, the need to obtain complete and truthful indications); peculiarities of psychology of minors, prone to fantasizing, self – suggestion; proper organization of interrogation of minor victims and witnesses; The need to interrogate a minor suspect, accused with the participation of a defense counsel, legal representatives and a teacher (psychologist) who have the right to ask questions.

Literature studied, shows that these issues are resolved quite ambiguously. When establishing psychological contact, the age, features of the formation of indications and individual characteristics of the minor personality, which requires good knowledge of pedagogy, general and child psychology, should be taken into account. It was determined that the interrogation could not last more than 2 hours a day, the participation of the teacher (psychologist) during the interrogation of the minor, including the suspect, the accused is obligatory. The situation during the interrogation should be calm and conflict. With the help of control issues, it is necessary to determine the orientation of the minor in the sequence of events, as well as the degree of understanding of their essence.

The article distinguished various types of accentuation of character: hypertensive, schizoid, labile, cycloid, sensitive, asthenic-neurotic, epileptic, psychostenic, unstable, conformal, hysteroid. Particular attention was paid to the influence of the type of temperament on the process of interrogation by the investigator. In order to establish psychological contact with minors, the investigator can use a number of psychological strategies of communication, namely: the rule of "accumulation of consent", demonstration of community of views, assessments, interests on some issues, reception "psychological stroking". We emphasized in the article as a temporary boundary of interpersonal communication, there is a desire to break psychological contact. This is manifested by such signs as the presence of views of the flower, bevel, restless rolling on the stool, deviation of the body sideways and more.

Key words: teenager, minor, investigator, interrogation, strategies, criminal offense, behavior, suspect, witness, victim, contact.

УДК 159.9.07-022.326.5
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.74.65>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Ташматов В.А.
к.психол.н., доцент,
доцент кафедри психології
Національний університет
«Одеська юридична академія»

Геращенко О.С.
к.юрид.н., доцент,
доцент кафедри психології
Національний університет
«Одеська юридична академія»

Левенталь Т.В.
здобувач вищої освіти
Національний університет
«Одеська юридична академія»

З кожним роком кількість кримінальних правопорушень, скоєних за участю неповнолітніх, зростає. Причому самі неповнолітні можуть бути у ролі підозрюваних, потерпілих чи свідків. Процес розслідування таких кримінальних правопорушень дуже складний і вимагає від слідчого спеціальних знань в галузі дитячої психології та педагогіки. Одна з найпоширеніших дій під час розслідування будь-яких кримінальних правопорушень – це допит, під час

якого можна отримати досить цінну інформацію для розробки версій та планування розслідування. Проте допит неповнолітніх має власну специфіку, що пов'язано психологічними віковими особливостями.

Як показує практика, знання психологічних особливостей підлітків дозволяє чітко інтерпретувати інформацію, отриману в ході допиту.

Вікові особливості психіки неповнолітніх пов'язані, насамперед, з обмеженістю їх життєвого досвіду.

Процес розвитку підлітка супроводжується істотними зрушеннями у його психіці, й у першу чергу – дуже активний розвиток системи соціальних зв'язків. Найважливіша особливість неповнолітніх – це інтенсивний фізичний та статевий розвиток [1, с. 2].

На даному віковому етапі провідною потребою є потреба в самоствердженні.

У процесі розвитку підліток активно шукає собі референтну групу, друзів і товаришів і, знайшовши їх, усіма силами прагне самоствердитися. Досить часто таке самоствердження і робить його «важким», оскільки основними психологічними особливостями цього підліткового періоду є: сугестивність, групова залежність, підвищена конформність, демонстративна незалежність, бравада, схильність до поведінки особливим підлітковим стереотипам, залежність від референтної групи, схильність до ризикованих дій, негативізм, недостатній соціальний самоконтроль, підвищена наслідуваність кумирам.

До відмінних особливостей формування чуттєвих уявлень неповнолітніх відносяться: наочно-емоційна спрямованість, певний дисбаланс у діяльності першої та другої сигнальних систем, недостатня розвиненість узагальнень за суттєвими ознаками, недостатня категоріальна віднесеність, схильність до генералізованих узагальнень за несуттєвими ознаками явищ.

Підліткам притаманний менший обсяг сприйняття та довготривалої пам'яті, менша точність відображення просторових якостей об'єктів, таких як їх величина, віддаленість, конфігурація, колірні відтінки. Особливості пам'яті неповнолітніх осіб у процесі допиту виявляється у тих ситуаціях, коли необхідно вербальне відтворення побаченого і почутого [2, с. 3].

У неповнолітніх утруднені послідовність міркувань та обґрунтування окремих положень, що виражається у пропуску окремих ланок доказів, їх перестановці, введенні зайвих смислових ланок. Вони частіше дорослих можуть допускати помилки щодо тривалості часових інтервалів, можуть спотворювати послідовність у подіях. Постійна потреба в нових враженнях може посилювати їх ретроактивне та проактивне гальмування.

Виходячи з усіх цих особливостей, слідчому доцільно застосовувати методи, спрямовані на надання мнемічної допомоги неповнолітнім. Для активізації пам'яті підлітків можна використовувати такі методи: методи аналогії чи порівняння, методи постановки нагадувальних та контрольних питань, які також допоможуть перевірити та уточнити свідчення, методи, що дозволяють висвітлювати подію з різних боків.

Ще однією особливістю неповнолітніх – недостатня сформованість понятійної сфери, що часто призводить до неправильного вживання термінів і понять.

Неточність показань неповнолітніх може обумовлюватися наслідуваністю та прагненням говорити «як треба». При цьому психіці підлітків притаманні такі суттєві для встановлення істини у справі якості, як:

- підвищена орієнтовно-дослідна діяльність;
- спрямованість уваги на екстраординарні події;

- загострена увага до окремих деталей події;
- щирість;
- безпосередність;
- правдивість.

Ще однією характерною особливістю неповнолітніх – це більш стабільний, порівняно з дорослими, розпорядок життєдіяльності, що може дозволити у ряді випадків визначити приблизний час скоєння та період тривалості подій, що розслідуються, а також їх просторову локалізацію.

Варто також зазначити, що якщо при дачі неправдивих показань, неповнолітні частіше допускають протиріччя, невідповідності, деталі їхньої «легенди» менш продумані.

До індивідуально-психологічних особливостей особистості відносять її спрямованість, особливості темпераменту, домінуючі риси характеру, рівень самооцінки, переважаючі механізми психологічного захисту, сформовані способи подолання важких життєвих ситуацій тощо.

Специфіка індивідуально-психологічних особливостей неповнолітніх полягає у несформованості всіх цих компонентів. При цьому стійкі тенденції в індивідуально-особистісних особливостях індивіда простежуються вже в підлітковому віці.

Незрілість особистості, зазвичай, відрізняє нестійка самооцінка неповнолітніх. Крім цього, якщо спостерігається різка невідповідність між самооцінкою неповнолітнього та оцінкою, даною його найближчим соціальним оточенням (батьки, педагоги, однокласники тощо), то це може бути психодіагностичною ознакою схильності неповнолітнього до різних видів девіантної поведінки, до яких входить і кримінальна. При допиті таких неповнолітніх, з урахуванням лабільності самооцінки, дуже важливо сприяти її підвищенню. Це можна зробити, акцентуючи увагу на позитивних якостях особистості неповнолітнього, на його заслугах і успіхах. Застосування такого підходу сприяє формуванню у неповнолітнього позитивного ставлення як до слідчого, так і до правоохоронних органів загалом.

Також дуже значну роль у передкримінальних та кримінальних ситуаціях відіграють акцентуації характеру людини. Однак необхідно пам'ятати, що типи акцентуацій характеру, які притаманні неповнолітнім, хоч і подібні до дорослих, але при цьому їх прояв має свої вікові особливості. При визначенні методу допиту необхідно враховувати домінуючі особистісні характеристики, властиві конкретному типу акцентуації характеру неповнолітнього. Вирізняють такі типи акцентуації:

«Гіпертимний» – неповнолітні з такою акцентуацією характеру характеризуються: піднесеністю настрою, потребою в активній діяльності, недисциплінованістю, легковажністю. У поведінці можуть виявлятися такі види порушення: схильність до вживання психоактивних речовин, імпульсивність, до антисоціального середовища, потяг до ризику. Під час допиту варто підтримувати швидкий і емоційний темп промови, не треба довго затримуватися на одній темі, краще частіше передавати

ініціативу у розмові неповнолітньому. Оптимальним методом ведення допиту осіб із такою акцентуацією характеру – «вільна розповідь».

«Циклоїдний» – особам з такою акцентуацією характеру властива циклічність зміни емоційного тла, зміна періодів підйому настрою фазами зниження та навпаки. Типовими порушеннями у поведінці у періоди підйому є схильність до вживання психоактивних речовин, а у періоди спаду думки про самогубство. У процесі допиту неповнолітніх із цією акцентуацією характеру бажано підтримувати позитивний емоційний настрій, намагатися підкреслювати їх позитивні якості.

«Лабільний» – неповнолітнім з такою акцентуацією характеру притаманні: багаті, яскраві та глибокі емоційні переживання, підвищена чутливість до будь-яких знаків уваги, гострі афективні реакції за відсутності емоційної підтримки. При допиті необхідна постійна демонстрація уваги до них, до інформації, яку вони надають, до їх емоцій та почуттів, співпереживання їм, використовуючи для цього психотехніку «активного слухання».

«Шизоїдний» – неповнолітнім з такою акцентуацією характеру притаманні: скритність, недовірливість, схильність до самотності, навіюваність, підозрілість, вибірковість уваги, негативізм, несподівана відвертість перед чужими людьми, невміння співпереживати. Якщо ситуація складається несприятливо вони можуть або «замкнутися в собі», або зробити якісь несподівані та своєрідні вчинки. На початку допиту не варто виявляти надмірну наполегливість. Розмову краще почати з якоїсь нейтральної щодо розслідування кримінального правопорушення, теми і вже після встановлення психологічного контакту можна почати ставити питання, релевантні для розслідування конкретного кримінального правопорушення.

«Астено-невротичний» – неповнолітнім з такою акцентуацією характеру притаманні: примхливість, підвищена стомлюваність, тривожність, недовірливість, похоловність, дратівливість. При допиті важливо встановити та постійно підтримувати психологічний контакт. При прояві ознак втоми необхідно надати можливість відпочинку. Їм можуть бути властиві ворожість і слабо мотивовані спалахи агресії щодо старших, тому під час підготовки до допиту слід з'ясувати особливості взаємовідносин у них, у навчальному закладі тощо.

«Сензитивний» – неповнолітнім з такою акцентуацією характеру притаманні: підвищене почуття обов'язку, боязкість і сором'язливість, вразливість, уникнення гучних компаній. При цьому на допиті вони можуть показувати награну розв'язність. Слідчому при допиті необхідно постійно стримувати у себе прояв будь-яких негативних емоцій, оскільки грубість може викликати спалахи агресії, що ускладнить отримання правдивої інформації.

«Психостенічний» – неповнолітнім з такою акцентуацією характеру притаманні моторна незручність, схильність до самоаналізу, нерішучість, невпевненість у прийнятті рішень. У цьому можуть виявляти старанність і дисциплінованість, що може

спонукати їх давати свідчення, спираючись на «надумані», чи почуті факти, а чи не на реально сприйняті. Допит потрібно вести спокійним, доброзичливим тоном, постійно наголошуючи на значущості показань неповнолітнього.

«Епілептоїдний» – неповнолітнім з такою акцентуацією характеру притаманні: афективна вибуховість, підвищене почуття акуратності, педантизм, ощадливість. Їм важко вступати в комунікативний контакт із незнайомими та малознайомими людьми. При допиті необхідно виявляти терпіння, чуйність, неквапливість та тактовність. На початку розмови необхідно дати можливість виговоритися на актуальну для неповнолітнього тему.

«Істероїдний» – неповнолітнім з такою акцентуацією характеру притаманна потреба у приверненні до себе уваги, претензія на роль лідера, егоцентризм, підвищена яскравість емоцій, демонстративний тип поведінки. На допиті вони намагатимуться сконцентрувати увагу на собі.

«Нестійкий» – неповнолітнім з такою акцентуацією характеру притаманні безвольність при досягненні мети, непослух, лінивість, легка підпорядкованість. За несприятливих навколишніх умов може проявлятися потяг до антисоціальної поведінки, наркотиків та до групових форм правопорушень. У ході допиту можуть виникати складнощі з концентрацією уваги на одній темі у процесі «вільного оповідання». Слідчому при допиті варто спрямовувати їх розумову та мнемічну діяльність, використовуючи для цього уточнюючі питання.

«Конформний» – неповнолітнім з такою акцентуацією характеру притаманні: залежність, підпорядкування думці оточуючих, банальність у судженнях. Податливість та некритичність до дій може призвести до залучення до злочинної групи. При допиті важливою є відсутність будь-якого тиску з боку осіб, які зацікавлені в якомусь конкретному результаті справи.

Типи темпераменту, які домінують у неповнолітніх, повністю збігаються з типами темпераменту, які є у дорослих.

Темперамент – це складовий елемент модуляційної (психофізіологічної) сфери особистості людини, який здійснює динамічний вплив на всі його інші психологічні особливості.

З'ясування типу темпераменту допитуваного дозволить слідчому обрати оптимальний темп майбутньої бесіди з ним, який сприятиме максимальному сприйняттю і передачі інформації. У розмові з меланхоліками слід виявляти терплячість, тому що при спілкуванні з ними дуже важлива неквапливість та детальний підхід.

Допит неповнолітніх має психологічні особливості. Причому необхідно розуміти, що неповнолітній може проходити у справі як підозрюваний, а може, як постраждалий або свідок. У кожному з цих випадків є свої психологічні особливості, які необхідно враховувати під час допиту.

Щоб визначити тактику допиту неповнолітніх підозрюваних у скоєнні кримінального правопорушення доцільно враховувати спрямованість осо-

бистості цієї вікової категорії. Г.М. Мінковський, залежно від типології неповнолітніх злочинців, пропонує наступну класифікацію кримінальних правопорушень, які скоюють неповнолітні особи:

- випадкове, що суперечить спрямованості особистості;
- реально можливе з урахуванням загальної нестійкості особистої спрямованості;
- відповідне антигромадському спрямованості особистості, але випадковим з погляду приводу та ситуації.

Ця класифікація дозволяє визначити роль неповнолітнього в кримінальному правопорушенні, що розслідується. У першій ситуації неповнолітній – жертва, що діяла під впливом обставин. У другій ситуації кримінальне правопорушення могло бути як скоєне під впливом обставин, що склалися, так і свідомо спровоковано і реалізовано злочинним наміром. Третя ситуація – коли неповнолітній з антигромадською спрямованістю особистості сам провокує кримінальне правопорушення і чинить його незалежно від зовнішніх умов. Роль неповнолітнього у кримінальному правопорушенні, відповідно до зазначеної класифікації, необхідно враховувати в процесі його допиту.

Перед допитом неповнолітнього правопорушника необхідно дізнатися, в яких умовах він проживає, особливості його виховання, соціальних зв'язків, інтересів тощо, що дозволить встановити з ним комунікативний та психологічний контакт.

Тривалість безперервного допиту неповнолітнього має становити не більше однієї години за один допит або не більше двох годин на день. Якщо проводиться допит неповнолітнього то обов'язкова присутність педагога або психолога. Він дає необхідні консультації, що дозволяють визначити форми постановки питань, а також дає рекомендації щодо встановлення психологічного контакту з неповнолітнім.

На теперішній час на території України спільним наказом Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Офісу Генерального прокурора України № 439/5/67/32 від 07.02.2023 було запроваджено та реалізовано пілотний проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги. Цей проєкт було започатковано орієнтуючись на передову світову практику кримінальної юстиції за участю неповнолітніх. Така політика держави спрямована на забезпечення найкращих інтересів дитини, недопущення повторної травматизації у кримінальних провадженнях та сприяння слідчому, дізнавачу, прокурору, слідчому судді, суду у визначенні кандидатур психологів для участі у слідчих (розшукових), процесуальних діях за участі малолітніх, неповнолітніх осіб.

Було розроблено цілу стратегію реалізації забезпечення найкращих інтересів дитини. Так, методичні рекомендації говорять, що обстановка під час проведення допиту має бути спокійною та безкон-

фліктною. Спочатку неповнолітньому допитуваному роз'яснюють, з якої обставини проводиться допит, пояснюють його обов'язки та права, описуються функції всіх осіб, які є при допиті. Далі можна провести ознайомчу (не формальну) бесіду про життя самого підлітка та про його соціально-побутові умови. Участь у бесіді можуть брати усі присутні під час допиту особи. Після того, як контакт буде встановлений, слідчий спонукає допитуваного до вільної розповіді. Така розповідь може бути уривчастою, фрагментарною, однак, її не слід переривати або намагатися підказувати її напрямом.

За допомогою контрольних питань необхідно визначити орієнтацію неповнолітнього в послідовності подій, а також ступінь розуміння їх сутності.

Якщо діагностується помилковість показань, слідчий повинен визначити їх мотиви, наприклад: почуття хибного товариства, страху, що виник у результаті загрози та залякування зацікавленої особи, поради близьких, сорому, неприязнь до слідчого.

У ході допиту необхідно дотримуватися низки педагогічних вимог [6, с. 13]:

- не фіксувати увагу на обставинах, які можуть завдати шкоди вихованню;
- припиняти жаргонні та нецензурні вирази;
- не допускати цинічних оцінок, проявів вульгарності та розв'язності.

Мова слідчого має бути гранично коректною. Допустимо використання іронії, влучних і гострих визначень, що високо цінуються підлітками. Необхідно виявляти повагу до особистості неповнолітнього. Не можна допускати панібратства, підлезування тощо.

Загалом облік слідчим індивідуально-психологічних особливостей неповнолітніх учасників допиту дозволить підвищити його ефективність.

Як уже говорилося раніше, отримання достовірних відомостей щодо обставин розслідуваного правопорушення пов'язане з необхідністю встановлення психологічного контакту з неповнолітнім. Важливість і складність цього процесу щодо неповнолітніх, і насамперед щодо підозрюваних та обвинувачених у скоєнні кримінального правопорушення, наголошується незаперечно. Саме встановлення психологічного контакту та своєчасне розпізнавання хибних висловлювань викликає у слідчих найбільші труднощі під час здійснення допиту. У зв'язку з цим я вважаю за доцільне розглянути проблему встановлення психологічного контакту з неповнолітніми допитуваними. Для встановлення психологічного контакту з неповнолітніми слідчий може використовувати низку психологічних стратегій комунікацій. Розглянемо деякі з них.

1. Правило «накопичення згоди» [5, с. 10–11]. Суть даного методу полягає в наступному: на початку розмови задаються ті питання, на які неповнолітній може дати позитивні відповіді. При цьому важливо, щоб у допитуваного було позитивне ставлення до тем, за якими ставляться нищезазначені питання. Так, наприклад:

- при фіксації дати народження неповнолітнього допитуваного, слідчий може уточнити у нього, як

проходило його дитинство або попросити розповісти про його рідних, батьків, братів та сестер;

– у процесі фіксації відомостей про освіту можна уточнити у допитуваного, де і коли він навчався і які враження він зберіг про цей навчальний заклад, про викладачів, запитати про його зв'язок із учнями;

– в процесі заповнення графи про місце народження можна показати деякі знання про ці місця або просто позитивно відгукнутися про це місце;

– якщо неповнолітній працює – можна поставити питання про спеціальність допитуваного, про його переваги та недоліки [3, с. 11].

Тактика цього прийому у тому, що допит починається з «нейтральних» питань, які викликають у неповнолітнього тривоги. Поступово питання ускладнюються, наближаючись до суті обговорюваної проблеми.

2. Демонстрація спільності поглядів, оцінок, інтересів з деяких питань. Для психологічного зближення з допитуваним неповнолітнім слідчий може знаходити та акцентувати увагу на тому, що може зблизити його з неповнолітнім:

– гендерна приналежність, способи проведення дозвілля, земляцтво, елементи біографії, місце проживання, захоплення, ставлення до спорту тощо.

3. Прийом «психологічне погладження» [5, с. 10–11] полягає у визнанні слідчим позитивних якостей особистості неповнолітнього допитуваного, наявності правоти у його позиції та словах. Слідчий повинен задовольняти претензії неповнолітнього на «дорослість», підкреслюючи, наприклад, що він виглядає зовсім як дорослий, зріло міркує і тощо. Використання цього прийому дозволить заспокоїти неповнолітнього, підвищити почуття впевненості, сформувати уявлення про доброзичливе ставлення слідчого щодо нього.

Займане місце слідчого та допитуваного щодо один одного. Особистісна територія неусвідомлено встановлюється кожним із нас, і будь-яке проникнення на неї без нашої на те згоди викликає негативну реакцію.

Крім дистанційного існує і тимчасова межа міжособистісного зближення. Якщо тимчасова межа міжособистісного спілкування підвищується, виникає бажання розірвати психологічний контакт. Це проявляється у наявності поглядів спідлоба, скося, неспокійне йорзання на стільці, відхилення тіла убік тощо. З урахуванням таких поведінкових проявів необхідно визначати тривалість допиту неповнолітнього. Крім того, відповідно до ст. 226 КПК України [4] допит неповнолітнього не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день.

Частота та стійкість візуального контакту – це основний елемент спілкування. Однією з ознак відсутності психологічного контакту між співрозмовниками – постійне відведення убік очей під час спілкування, наявність поглядів скося.

Наявність природної невимушеної міміки, жестів, постави, і навіть подібність манери спілкуван-

ня зі слідчим і поз свідчить про те, що психологічний контакт встановлено.

Відсутність психологічного контакту проявляється у наявності станів напруженості, хвилюванні, занепокоєнні, тривожності, ворожості, підозрливості.

Кожен віковий період розвитку підлітка характеризується різним колом спілкування, різними видами провідних потреб, відносинами з оточуючими його людьми, ігровою діяльністю, захопленнями, ціннісними орієнтирами, рівнями соціального функціонування, інтелектом та розвитком, спрямованістю особистості. Кожен із цих факторів істотно впливає на його свідомість, поведінку, ставлення до того, що відбувається, і, зокрема, до процедури допиту. Незалежно від ролі неповнолітнього в справі, що розслідується, – свідка, потерпілого або підозрюваного, необхідно враховувати, що його поведінка під час допиту багато в чому визначається віковими, інтелектуальними і психічними особливостями розвитку. Це означає, що зміст, форма і достовірність показань неповнолітнього багато в чому залежатиме від розвитку його психіки, і навіть від індивідуально-психологічних особливостей особистості.

У практичній діяльності слідчих на сьогоднішній день існує низка проблем, які пов'язані з неправильним встановленням психологічного контакту з неповнолітніми, а також невірним вибором тактичного прийому для його встановлення, що значно позначається на якості та повноті отриманих показань і на результатах допиту в цілому. Для правильного допиту неповнолітнього, від кожного слідчого окрім знань криміналістики додатково потрібні знання з таких предметів як педагогіка, загальна та дитяча психологія, вміння правильно вибрати власну лінію поведінки, щоб успішно виконати поставлене завдання.

Таким чином, ми вивчили вікові та індивідуально-психологічні особливості неповнолітніх осіб, як вони можуть впливати на отримані показання та яким чином сприяють вибору правильної тактики ведення допиту. Вивчили особливості проведення допиту неповнолітніх на кожному їх етапі і розглянули методи встановлення психологічного контакту з неповнолітнім.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бажович О. Я. Основи юридичної психології: курс лекцій. Київ: Екзамен, 2015. 384 с.
2. Галімов О. Х. Малолітні особи в кримінальному судочинстві. Львів. 2001. 192 с.
3. Зорін Г. А. Керівництво з практики допиту. Київ, 2021. 144 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 19.04.2025)
5. Прикладна юридична психологія: навч. посіб. для вищ. навч. закл. / за ред. проф. А. М. Столяренка. Київ : ЮНІТІ-ДАНА, 2021. 352 с.
6. Яковлєв В. Г. Особливості допиту неповнолітніх. Держава і право в XXI столітті. 2023. № 2. С. 21–24.